

Det är skillnad mellan fristående skolor. Slutsatser från den första större utvärderingen av svenska Waldorfskolor

Waldorfskolan – en fristående skolform med lång tradition

Diskussionerna om fristående skolor har ökat i omfattning och intensitet i Sverige de senaste åren. De som är motståndare till fristående skolor hävdar bland annat att de bidrar till segregation i skolväsendet. Många finner det också ytterst olämpligt att skolor drivs affärsmässigt med ekonomiskt vinstintresse. I dessa diskussioner förs det sällan eller aldrig fram att det finns många olika typer av fristående skolor, med olika pedagogiska idéer och ”ideologier”. En av de äldsta formerna av ”alternativ pedagogik” i Europa är den så kallade Waldorfpedagogiken, som också spridit sig till alla världsdelar. Det finns idag Waldorfskolor i Indien, Kina, Japan, Sydafrika, USA, Kanada och i latinamerikanska länder.

Den första Waldorfskolan grundades i Stuttgart 1919 av Rudolf Steiner, som också formulerade Waldorfpedagogikens grundprinciper. Namnet Waldorf kommer från den tobaksfabrik, Waldorf Astoria, vars ägare tog initiativ till att skolan startade och stod för de ekonomiska resurserna, utan att på något sätt påverka dess pedagogiska idéer eller göra skolan till ett vinstdrivande företag. Rudolf Steiner menade att skola och utbildning är kulturella verksamheter och som sådana måste de få arbeta i största möjliga frihet. Det betyder att både statlig styrning och ekonomiska vinstintressen i möjligaste mån ska hållas utanför den pedagogiska verksamheten. Både undervisningens innehåll och dess former är frågor som i första hand ska avgöras av lärarnas pedagogiska kunskaper, erfarenheter och insikter. Varken staten eller näringslivet är avnämare av skolans verksamhet, det är medborgarna själva, dvs föräldrarna och barnen, som är skolans avnämare.

Waldorfskolorna har tid efter annan, både i Sverige och i andra länder, blivit utsatta för granskningar både av massmedia och av skolmyndigheter. Vid University of West of England har man nyligen gjort en utvärdering av engelska Waldorfskolor. Den rapporterades summariskt i *The Guardian* 30 juni 2005. En slutsats av den studien var att de kommunala skolorna har en hel del att lära både av Waldorfskolornas pedagogik och av deras organisation.

Under tre år har en projektgrupp vid Karlstads universitet arbetat med en omfattande utvärdering av svenska Waldorfskolor, med undertecknad som projektledare. Projektet har undersökt följande frågor:

- 1) Hur stor andel av Waldorfeleverna går vidare till högre studier och hur klarar de sig där?
- 2) Bidrar Waldorfskolorna till en ökad segregation?
- 3) Utvecklar Waldorfelever förmågor som behövs för att vara aktiv medborgare i ett demokratiskt samhälle?
- 4) Vilka kunskapsmål uppnås av Waldorfelever jämfört med elever i den kommunala skolan?
- 5) Hur bemöter Waldorfskolorna barn med inlärningssvårigheter?
- 6) Behöver Waldorfskolorna en ”skräddarsydd” lärarutbildning eller kan den vara en del av den statliga lärarutbildningen?

I den här artikeln vill jag berätta om en del av resultaten, i syfte att bidra till en mer informerad och nyanserad diskussion om fristående skolor.

Waldorfelever i högre utbildning

Närmare 60% av Waldorfeleverna gick förr eller senare vidare till högskole- eller universitetsstudier. I jämförelse med kommunala elever väntade dock Waldorfeleverna längre med att påbörja högre studier. De före detta Waldorfeleverna sökte sig till alla möjliga typer av högre utbildning och nästan alla ansåg att de trivdes och klarade sig bra i sina studier. Endast en liten grupp på ca 6% var missnöjda med sin bakgrund i Waldorfskolan och menade att de hellre skulle ha gått i en ”vanlig” skola. De före detta Waldorfeleverna visade sig också i jämförelse med studerande i allmänhet vara mer intresserade av studiernas innehåll för kunskapens egen skull och strävade mer efter förståelse och personlig mening i sitt lärande. Många upplevde också att Waldorfpedagogiken gett dem en god förberedelse för det självständiga skrivande som är en viktig del av all högre utbildning.

Waldorfskolorna och segregationsfrågan

Är det då en speciell samhällsgrupp som skickar sina barn till Waldorfskolor? Vår undersökning tyder på att Waldorfföräldrarna ofta är välutbildade. Waldorfföräldrarnas politiska sympatier låg främst hos Miljöpartiet (ca 40%) och Vänsterpartiet (ca 30%). De omfattade mer ofta en andlig eller religiös livsåskådning, jämfört med ”svenskar i allmänhet”. Detta varierade dock stort mellan olika skolor. Det fanns också en stark tendens att Waldorfföräldrarna mer ofta än svenskar i allmänhet grundade sina sociala och politiska åsikter i humanitära värderingar, såsom medmänsklighet och solidaritet med de svaga.

Om man med segregation i det svenska skolväsendet menar att barn från familjer med olika social och kulturell bakgrund förhindras att mötas och lära känna varandra kan man således hävda att Waldorfskolorna bidrar till en viss social och kulturell segregation, eftersom gruppen Waldorfföräldrar i vissa avseenden skiljer sig från ”svenskar i allmänhet”.

Här måste man dock beakta Waldorfpedagogikens speciella karaktär, som inte bara *syftar* till allmänmänsklig solidaritet och öppenhet för främmande kulturer utan även i stor utsträckning lyckas *förverkliga* dessa mål. Att de lyckas med det framkommer tydligt i vår undersökning (se vidare nedan). Därför är termen segregation i detta sammanhang missvisande. Den används nu ofta för att framställa alla fristående skolor i dålig dager, utan hänsyn till vilken pedagogik skolorna bedriver och vilka resultat de uppnår. Här kan tilläggas att i Waldorfskolorna förekommer ingen segregation mellan teoretiska och praktiska studier eftersom alla elever går tillsammans i sammanhållna klasser under 12 år.

Waldorfskolor och medborgerligt-moralisk kompetens

Waldorfelever i skolår 9 och 12 (motsvarande gymnasiet år III) fick besvara enkätfrågor som ingick i Skolverkets nationella utvärderingar från 1998 och 2004. Här framkom flera intressanta resultat:

- Waldorfeleverna upplevde oftare än kommunala skolans elever att undervisningen i samhällsorienterande ämnen var bra och intressant.
- Waldorfeleverna kände ett större ansvar för sociala och moraliska frågor.
- Waldorfeleverna var mer benägna att referera till kärlek, medmänsklighet och civilturage när det gällde att föreslå lösningar på sociala problem.
- Waldorfeleverna tog i större omfattning avstånd från nazistiska och rasistiska ideologier.

- Waldorfeleverna upplevde i större utsträckning att deras lärare lade vikt vid människovärde, jämställdhet och miljö/ekologi i undervisningen.
- Waldorfeleverna hade mer toleranta attityder till avvikande samhällsgrupper (homosexuella, narkomaner, psykiskt sjuka), dock inte till rasister/nazister och kriminella.
- Skillnaden mellan flickors och pojkars attityder var mindre i Waldorfskolorna.
- Waldorfelevernas engagemang i sociala och moraliska frågor ökade med åldern, medan de kommunala elevernas snarare tenderade att minska eller vara konstant.

Dessa resultat tyder på att Waldorfskolorna, särskilt om man följer eleverna upp till gymnasiet sista år, i större utsträckning når upp till den svenska läroplanens mål om demokratisk fostran, jämfört med de kommunala skolorna.

Kunskaper i svenska, engelska och matematik samt attityder till undervisningen

På basis av data från SCB, där resultaten från de nationella proven i svenska, engelska och matematik finns registrerade sedan 2003, jämfördes Waldorfskolor med kommunala skolor. Resultaten visade inga uppseendeväckande skillnader. Enkät svar från Skolverkets nationella utvärdering 2005 visade dock att Waldorfeleverna i mindre utsträckning arbetade med dessa skolämnen bara för att klara proven, vilket stämmer med det förhållningssätt till sina studier som de före detta Waldorfeleverna i högre utbildning visade. Resultaten tydde överlag på att Waldorfeleverna i större omfattning upplever sin skolgång och skolans undervisning i de tre ämnena som positiv, jämfört med den kommunala skolans elever.

En principiell fråga på detta område är om det är självklart att Waldorfskolan – och andra skolor med specifika pedagogiska grundidéer – ska anpassa sig till de kunskapsmätningar som utgår från kursplaner och mål för olika stadier som formulerats för den kommunala skolan. Denna anpassning kan i vissa fall underminera den ”alternativa” pedagogikens grundprinciper. Det är exempelvis en fundamental princip i Waldorfpedagogiken att man väntar med många kognitivt krävande kunskaper till högstadie- och gymnasienivå. Det kan göra jämförande kunskapsmätningar i tidigare skolår helt missvisande. Vad händer med den pedagogiska friheten och möjligheten att skapa pedagogiska alternativ om man tvingas ändra på sina grundprinciper för att anpassa sig till obligatoriska kunskapsmätningar? I Norge har många föräldrar och lärare starkt protesterat emot obligatoriska nationella prov och de norska Waldorfskolorna har ansökt om dispens från sådana kunskapsmätningar. Bland de svenska Waldorflärarna tycks dock inställningen till nationella prov vara blandad, varför frivillighet att delta i dessa vore önskvärd.

Bemötandet av barn med inlärningssvårigheter

Det mest slående resultatet av vår undersökning när det gäller bemötandet av barn med inlärningssvårigheter var att barn som ansågs ha sådana svårigheter, t ex med att läsa eller skriva eller att koncentrera sig och lyssna, ändå hade en positiv självbild och en konstruktiv inställning till sina svårigheter. De använde inga diagnoser om sig själva, dvs de sa inte ”jag har dyslexi” eller liknande. Istället beskrev de sina svårigheter mycket konkret och berättade hur de fick hjälp av skolan så att de kunde arbeta med dem och så småningom arbeta bort dem. Föräldrarna var också oftast nöjda med hur barnen togs om hand i skolan. En mamma som var missnöjd menade ändå att det hade varit ännu värre om barnet gått i den kommunala skolan.

Waldorfläroarutbildningen

I Sverige har Waldorfrörelsen inte lyckats få sin läroarutbildning godkänd som en statligt legitimerad akademisk yrkesutbildning. Så är det emellertid både i Norge, Finland och Island. Emellertid hade Lärarhögskolan i Stockholm (LHS) tills nyligen av utbildningsdepartementet fått uppdraget att erbjuda en lärarexamen med Waldorfprofil. Detta har nu fortsatt inom ramarna för Stockholms universitet. Utbildningen genomförs i samarbete Rudolf Steinerhögskolan i Stockholm (RSH). Samarbetet har enligt alla parter hittills fungerat bra. Förelrädarna för LHS var positivt överraskade över den höga ambitionsnivån hos Waldorfläroarutbildarna. De var dock skeptiska till det som man kallade "halvreligiösa" inslaget, dvs antroposofins andliga världsåskådning. En akademisk yrkesutbildning ska ju vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet; dock fokuseras oftast på vetenskapligheten. Här kommer man in på stora och djupa frågor om vad som egentligen är vetenskap och huruvida det vetenskapliga nödvändigtvis utesluter konsten och det andliga (och vad är det andliga till skillnad från det religiösa?). En annan väsentlig fråga i sammanhanget är huruvida den svenska staten, via sitt nuvarande monopol på läroarutbildning för det allmänna skolväsendet, ska avgöra vad som är vetenskap och vad som inte är det.

Något om Waldorfpedagogikens grundprinciper

Ett framträdande drag i Waldorfpedagogiken är att kunskap betraktas som ett medel för människans utveckling. Ibland får man intrycket att det tänkande som styr dagens skolpolitik ser saken tvärtom, dvs att elevernas lärande är till för att kunskaperna ska utvecklas, eftersom det i sin tur är bra för den tekniska och ekonomiska utvecklingen. Waldorfskolorna är en alternativ skolform som tar barnets utveckling till vuxen på djupt allvar. Resultaten av vår utvärdering tyder på att de lyckas ganska bra med detta. Waldorfskolorna och deras pedagogik visar också att utbildning med starka inslag av praktiskt-estetiska övningar, såväl i fristående ämnen som integrerat inom olika ämnens ram är, eller kan vara, en stark kulturell bildningsfaktor. Utbildning är nämligen bland annat *identitetsbildning*. En skola för *mänsklig* utveckling kan ge barnen identitet som *människa* och därigenom som *världsmedborgare*. Det är en viktig uppgift i en värld där ekonomiska krafter tenderar att förvandla stater till aktiebolag och där en otidsenlig nationalism skapar motsättningar och konflikter inom och mellan nationer och olika etniska grupper.

Slutsatser

Utifrån ovanstående kan bland annat följande slutsatser dras när det gäller den skolpolitiska agendan:

- Debatten om fristående skolor måste nyanseras. Det går inte att dra alla fristående skolor över en kam.
- Skolor med personliga ekonomiska vinstintressen bör inte tillåtas. En fri kulturverksamhet kan inte bedrivas inom ramen för ett företag med rena profitintressen.
- Om obligatoriska och regelbundet återkommande nationella prov ska finnas, så bör stor hänsyn tas till olika skolors pedagogiska principer och praktik. Annars kommer den indirekta statliga styrning som proven innebär att motverka den pedagogiska friheten och kreativiteten.

- Statens monopol på lärarutbildning för det allmänna skolväsendet bör avskaffas. Det bör vara möjligt för fler ”alternativa” pedagogiska rörelser att inrätta en legitimerad lärarutbildning på samma ekonomiska villkor som den statliga.

Bo Dahlin
Professor i pedagogik
Karlstads universitet